

**KONKURSY PRZEDMIOTOWE MKO
DLA UCZNIÓW WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO
W ROKU SZKOLNYM 2018/2019
PROGRAM MERYTORYCZNY PRZEDMIOTOWEGO KONKURSU
WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE
DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH**

I. CELE KONKURSU

1. podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności z przedmiotu wiedza o społeczeństwie;
2. kształtowanie tożsamości narodowej i postaw patriotycznych młodego pokolenia;
3. kształtowanie świadomości obywatelskiej i postaw obywatelskich młodzieży;
4. podnoszenie poziomu wiedzy na temat funkcjonowania demokracji w Polsce;
5. wzmacnianie więzi ze społecznością lokalną;
6. promowanie postaw prospołecznych i proobywatelskich;
7. przygotowanie do świadomego uczestnictwa w życiu publicznym;
8. zachęcanie do wyrażania własnego zdania i uczestnictwa w sprawach publicznych.

II. WYMAGANIA KONKURSU

Konkurs wiedzy o społeczeństwie obejmuje i poszerza treści Podstaw programowych kształcenia ogólnego z wiedzy o społeczeństwie w oparciu o:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 24 lutego 2017r., poz. 356),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 30 sierpnia 2012 r. poz. 977).

Wymagania ogólne obejmują wiadomości i umiejętności zawarte w wymaganiach ogólnych podstawy programowej kształcenia ogólnego, w części dotyczącej przedmiotu wiedza o społeczeństwie w klasie VIII szkoły podstawowej oraz gimnazjum, a także: integrację treści wiedzy o społeczeństwie z zagadnieniami pochodzącymi z innych przedmiotów edukacji etapu szkoły podstawowej i gimnazjum, określonymi w wyżej wymienionych rozporządzeniach

- umiejętności wykorzystania i tworzenia informacji na temat życia publicznego,
- umiejętności rozpoznawania i rozwiązywania problemów w najbliższym otoczeniu,
- znajomości zasad i procedur demokracji,

- znajomości ustroju Rzeczypospolitej Polskiej,
- rozumienie zasad gospodarki rynkowej;
- umiejętności krytycznego odbioru informacji płynących ze środków masowego przekazu;
- umiejętności analizy i interpretacji aktualnych wydarzeń z życia publicznego;
- umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnej, w której w oparciu o wskazaną literaturę przedmiotu przedstawi argumenty uzasadniające własne stanowisko.

III. ZAKRES MERYTORYCZNY KONKURSU

Uczestnicy konkursu powinni na poszczególnych etapach wykazać się wiadomościami i umiejętnościami obejmującymi wskazane poniżej treści.

Uczeń przystępujący do konkursu, na każdym etapie jest zobowiązany do śledzenia wiadomości z kraju i ze świata w dostępnych środkach medialnych i znajomości bieżących problemów, zgodnie z tematyką konkursu.

ETAP I (szkolny)

1. Podstawowe umiejętności życia w grupie. Uczeń:

- 1) omawia i stosuje zasady komunikowania się i współpracy w grupie (np. bierze udział w dyskusji, zebraniu, wspólnym działaniu); wyjaśnia zasady skutecznej autoprezentacji – kształtowania swojego wizerunku w nowym środowisku);
- 2) rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji;
- 3) rozumie, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz określa ich zalety i wady; stosuje optymalne sposoby rozwiązywania określonych konfliktów;
- 4) podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; rozumie, że można i wie, jak można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub jak się im przeciwstawić.

2. Życie społeczne. Uczeń:

- 1) uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; rozumie znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania);
- 2) charakteryzuje rodzinę jako grupę społeczną i rozumie wpływ, jaki wywiera ona na dzieci; przedstawia prawa i obowiązki dzieci w rodzinie;
- 3) przedstawia katalog wartości ważnych dla niego i jego rodziny; rozumie, że systemy wartości mogą być różnorodne;
- 4) podaje przykłady zbiorowości, grup, społeczności i wspólnot; charakteryzuje rodzinę i grupę rówieśniczą jako małe grupy; zna różne formy współpracy w grupie i w nich uczestniczy;
- 5) wyjaśnia na przykładach znaczenie podstawowych norm współżycia między ludźmi, w tym wzajemności, odpowiedzialności i zaufania;
- 6) rozpoznaje role społeczne, w których występuje, oraz związane z nimi oczekiwania;

- 7) wyjaśnia, jak tworzą się podziały w grupie i w społeczeństwie (np. na „swoich” i „obcych”), i po daje możliwe sposoby przeciwstawiania się przejawom nietolerancji.

3. Współczesne społeczeństwo polskie. Uczeń:

- 1) charakteryzuje – odwołując się do przykładów – wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i style życia;
- 2) omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków (na podstawie samodzielnie zebranych informacji);
- 3) przedstawia wybrany problem społeczny ważny dla młodych mieszkańców swojej miejscowości i rozważa jego możliwe rozwiązania.

4. Być obywatelem. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, jak człowiek staje się obywatelem w sensie formalnym (prawo ziemi, prawo krwi, nadanie obywatelstwa);
- 2) podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z posiadania polskiego obywatelstwa;
- 3) przedstawia cechy dobrego obywatela; odwołując się do historycznych i współczesnych postaci, wykazuje znaczenie postaw i cnót obywatelskich.

5. Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń:

- 1) wskazuje cnoty obywatelskie (odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna); wykazuje, odwołując się do działań wybitnych Polaków, znaczenie ich urzeczywistnienia dla pożytku publicznego;
- 2) przedstawia cele i formy działań organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji) aktywnych w społeczności lokalnej i regionie; rozumie, że działalność tego typu prowadzi także do realizacji własnych potrzeb;
- 3) przedstawia cele i przykłady działania samorządów zawodowych, związków zawodowych oraz organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce;
- 4) wyjaśnia ideę wolontariatu i przedstawia formy działalności wolontariuszy;
- 5) przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy/ miasta;
- 6) wymienia zasady *Kodeksu etycznego urzędnika administracji samorządowej*; uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym; rozpoznaje przejawy ich łamania i podaje skutki takich działań.

6. Środki masowego przekazu. Uczeń:

- 1) omawia funkcje i wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu w życiu obywateli;
- 2) charakteryzuje prasę, telewizję, radio, Internet jako środki masowej komunikacji i omawia wybrany tytuł, stację czy portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców;

- 3) wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy; krytycznie analizuje przekaz reklamowy;
- 4) uzasadnia, posługując się przykładami, znaczenie opinii publicznej we współczesnym świecie; odczytuje i interpretuje wyniki wybranego sondażu opinii publicznej.

7. Wyborcy i wybory. Uczeń:

- 1) przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach lokalnych, krajowych i europejskich;
- 2) wymienia zasady demokratycznych wyborów i stosuje je w głosowaniu w szkole;
- 3) wskazuje, czym powinien kierować się obywatel, podejmując decyzje wyborcze;
- 4) krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze.

8. Naród i mniejszości narodowe. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co dla niego oznacza być Polakiem (lub członkiem innej wspólnoty narodowej) i czym obywatelstwo różni się od narodowości;
- 2) wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja;
- 3) wymienia mniejszości narodowe i etniczne oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce i przedstawia przysługujące im prawa; na podstawie samodzielnie zebranych materiałów charakteryzuje jedną z tych grup (jej historię, kulturę, obecną sytuację);
- 4) wyjaśnia, co to jest Polonia i w jaki sposób Polacy żyjący za granicą podtrzymują swoją więź z ojczyzną.

9. Patriotyzm dzisiaj. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną i omawia te więzi na własnym przykładzie;
- 2) uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej;
- 3) wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według niego jest patriotyzm; porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem;
- 4) rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami.

10. Państwo i władza demokratyczna. Uczeń:

- 1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym jest władza państwowa;
- 2) wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym;
- 3) wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym;

- 4) wskazuje najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska);
- 5) porównuje demokrację bezpośrednią z przedstawicielską oraz większością z konstytucyjną (liberalną);
- 6) rozważa i ilustruje przykładami zalety i słabości demokracji.

11. Prawa człowieka. Uczeń:

- 1) rozumie, że godność człowieka wynika z różnych systemów moralnych; wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka; rozumie sformułowania preambuły *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*;
- 2) wykazuje różnice między prawami a wolnościami człowieka; wymienia prawa i wolności osobiste zawarte w *Konstytucji RP*; wie, które z nich nie mogą zostać ograniczone;
- 3) przedstawia prawa dzieci zapisane w *Konwencji o Prawach Dziecka*; podaje przykłady działań Rzecznika Praw Dziecka; przedstawia cele działalności Funduszu Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci;
- 4) wymienia prawa i wolności polityczne zawarte w *Konstytucji RP*; wykazuje, że dzięki nim człowiek może mieć wpływ na życie publiczne;
- 5) wykazuje, że prawa człowieka muszą być chronione; wie, jaką rolę pełni Rzecznik Praw Obywatelskich i podaje przykłady jego działań;
- 6) przedstawia przykłady działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji wobec różnych mniejszości.

ETAP II (rejonowy)

Na etapie II konkursu obowiązuje zakres wiadomości i umiejętności I etapu konkursu oraz poniższych treści:

12. Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) omawia najważniejsze zasady ustroju Polski (suwerenność narodu, podział władzy, rządy prawa, pluralizm);
- 3) korzystając z *Konstytucji RP* omawia podstawowe prawa i wolności w niej zawarte;
- 4) wyszukuje w środkach masowego przekazu i analizuje przykład patologii życia publicznego w Polsce.

13. System wyborczy i partyjny. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, jak przeprowadzane są w Polsce wybory prezydenckie i parlamentarne;
- 2) wskazuje, odwołując się do wybranych przykładów, różnice między systemem dwupartyjnym a systemem wielopartyjnym;

- 3) wymienia partie polityczne obecne w Sejmie; wskazuje te, które należą do koalicji rządzącej, i te, które pozostają w opozycji.

14. Władza ustawodawcza w Polsce. Uczeń:

- 1) przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu, w tym sposób tworzenia ustaw;
- 2) sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie.

15. Władza wykonawcza. Uczeń:

- 1) wskazuje najważniejsze zadania prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego prezydenta;
- 2) wyjaśnia, jak powoływany jest i czym zajmuje się rząd polski;
- 3) podaje nazwisko premiera, wyszukuje nazwiska ministrów i zadania wybranych ministerstw;
- 4) wymienia zadania administracji rządowej i podaje przykłady jej działań;
- 5) wyjaśnia, co to jest służba cywilna i jakimi zasadami powinien się kierować urzędnik państwowy.

16. Władza sądownicza. Uczeń:

- 1) przedstawia organy władzy sądowniczej, zasady, wedle których działają sądy (niezawisłość, dwuinstancyjność) i przykłady spraw, którymi się zajmują;
- 2) wyjaśnia, czym zajmuje się Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu.

17. Samorządy i ich znaczenie. Uczeń:

- 1) uzasadnia potrzebę samorządności w państwie demokratycznym i podaje przykłady działania samorządów zawodowych i samorządów mieszkańców;
- 2) wyjaśnia, na czym polegają zasady decentralizacji i pomocniczości; odnosi je do przykładów z życia własnego regionu i miejscowości.

18. Gmina jako wspólnota mieszkańców. Uczeń:

- 1) przedstawia podstawowe informacje o swojej gminie, wydarzenia i postaci z jej dziejów;
- 2) wymienia najważniejsze zadania samorządu gminnego i wykazuje, jak odnosi się to do jego codziennego życia;
- 3) wymienia organy stanowiące i wykonawcze w gminie (mieście/dzielnicy); przedstawia, jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje uprawnienia tych organów;
- 4) nawiązuje kontakt z lokalnymi instytucjami publicznymi i organizacjami poza rządowymi oraz podejmuje współpracę z jedną z nich (w miarę swoich możliwości);
- 5) pisze podanie, krótki list w sprawie publicznej i wypełnia prosty druk urzędowy; odwiedza urząd gminy i dowiaduje się, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy.

19. Samorząd powiatowy i wojewódzki. Uczeń:

- 1) przedstawia podstawowe informacje o swoim regionie, wydarzenia i postaci z jego dziejów; lokalizuje własne województwo i powiaty wchodzące w jego skład oraz pozostałe województwa;
- 2) rozumie, że współtworzy samorząd powiatowy i wojewódzki oraz wymienia zadania tych samorządów;
- 3) wymienia organy stanowiące i wykonawcze samorządu powiatowego i wojewódzkiego; przedstawia jak są one wybierane i jak mogą zostać odwołane; podaje zadania tych organów;
- 4) dowiaduje się, w jakim wydziale starostwa powiatowego można załatwić wybrane sprawy; wypełnia wniosek o paszport (delegatura urzędu wojewódzkiego);
- 5) porównuje – na wybranych przykładach – zakres działania samorządu wojewódzkiego z zakresem działania wojewody;
- 6) przygotowuje plakat, folder, stronę internetową lub inny materiał promujący gminę, okolicę lub region.

20. Relacje Polski z innymi państwami. Uczeń:

- 1) przedstawia najważniejsze kierunki polskiej polityki zagranicznej (stosunki z państwami Unii Europejskiej i Stanami Zjednoczonymi, relacje z sąsiadami);
- 2) charakteryzuje politykę obronną Polski; członkostwo w NATO, udział w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych;
- 3) przedstawia relacje Polski z wybranym państwem na podstawie samodzielnie zebranych informacji;
- 4) wyjaśnia, czym się zajmują ambasady i konsulaty.

21. Integracja europejska. Uczeń:

- 1) przedstawia cele i etapy integracji europejskiej (traktaty rzymskie, traktaty z Maastricht, Nicei, Lizbony);
- 1) wyjaśnia, czym zajmują się najważniejsze instytucje Unii Europejskiej (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska);
- 2) wyjaśnia, jak w Unii Europejskiej realizowane są zasady pomocniczości i solidarności;
- 3) wyjaśnia, skąd pochodzą środki finansowe w budżecie unijnym i na co są przeznaczane;
- 4) wskazuje na mapie członków Unii Europejskiej i uzasadnia swoją opinię na temat jej dalszej integracji i rozszerzania.

22. Polska w Unii Europejskiej. Uczeń:

- 1) przedstawia prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej;
- 2) wyszukuje informacje na temat korzystania ze środków unijnych przez polskich obywateli, przedsiębiorstwa i instytucje;
- 3) formułuje i uzasadnia własne zdanie na temat korzyści, jakie niesie ze sobą członkostwo w Unii Europejskiej, odwołując się do przykładów z własnego otoczenia i całego kraju.

23. Współpraca i konflikty międzynarodowe. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, czym zajmuje się ONZ, jej najważniejsze organy (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny) i wybrane organizacje międzynarodowe, w tym NATO;
- 2) wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; omawia przebieg i próby rozwiązania jednego z nich.

24. Problemy współczesnego świata. Uczeń:

- 1) porównuje sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność;
- 2) uzasadnia potrzebę pomocy humanitarnej i angażuje się (w miarę swoich możliwości) w działania instytucji (także pozarządowych), które ją prowadzą;
- 3) wyjaśnia, odwołując się do przykładów, na czym polega globalizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki; ocenia jej skutki;
- 4) rozważa, jak jego zachowania mogą wpływać na życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy);
- 5) ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie;
- 6) wyjaśnia, co to jest terroryzm i w jaki sposób próbuje się go zwalczać.

ETAP III (wojewódzki)

Na etapie III konkursu obowiązuje również zakres wiadomości i umiejętności I i II etapu konkursu oraz poniższych treści:

25. Praca i przedsiębiorczość. Uczeń:

- 1) wyjaśnia na przykładach z życia własnej rodziny, miejscowości i całego kraju, w jaki sposób praca i przedsiębiorczość pomagają w zaspokajaniu potrzeb ekonomicznych;
- 2) przedstawia cechy i umiejętności człowieka przedsiębiorczego; bierze udział w przedsięwzięciach społecznych, które pozwalają je rozwinąć;
- 3) stosuje w praktyce podstawowe zasady organizacji pracy (ustalenie celu, planowanie, podział zadań, harmonogram, ocena efektów).

26. Gospodarka rynkowa. Uczeń:

- 1) przedstawia podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo) i związki między nimi;
- 2) podaje przykłady racjonalnego i nieracjonalnego gospodarowania;
- 3) stosuje zasady racjonalnego gospodarowania w odniesieniu do własnych zasobów (np. czasu, pieniędzy);
- 4) charakteryzuje gospodarkę rynkową (prywatna własność, swoboda gospodarowania, konkurencja, dążenie do zysku, przedsiębiorczość);
- 5) wyjaśnia działanie prawa podaży i popytu oraz ceny jako regulatora rynku; analizuje rynek wybranego produktu i wybranej usługi.

27. Gospodarstwo domowe. Uczeń:

- 1) wyjaśnia na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe;
- 2) wymienia główne dochody i wydatki gospodarstwa domowego; układa jego budżet;
- 3) przygotowuje budżet konkretnego przedsięwzięcia z życia ucznia, klasy, szkoły; rozważa wydatki i źródła ich finansowania;
- 4) wyjaśnia, jakie prawa mają konsumenci i jak mogą ich dochodzić.

28. Pieniądz i banki. Uczeń:

- 1) przedstawia na przykładach funkcje i formy pieniądza w gospodarce rynkowej;
- 2) wyjaśnia, czym zajmują się: bank centralny, banki komercyjne, giełda
- 3) papierów wartościowych;
- 4) wyszukuje i zestawia ze sobą oferty różnych banków (konta, lokaty, kredyty, fundusze inwestycyjne); wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie i inwestowanie.

29. Gospodarka w skali państwa. Uczeń:

- 1) wyjaśnia terminy: produkt krajowy brutto, wzrost gospodarczy, inflacja, recesja; interpretuje dane statystyczne na ten temat;
- 2) wymienia najważniejsze dochody i wydatki państwa; wyjaśnia, co to jest budżet państwa;
- 3) przedstawia główne rodzaje podatków w Polsce (PIT, VAT, CIT) i oblicza wysokość podatku PIT na podstawie konkretnych danych.

30. Przedsiębiorstwo i działalność gospodarcza. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, na czym polega prowadzenie indywidualnej działalności gospodarczej;
- 2) wyjaśnia, jak działa przedsiębiorstwo, i oblicza na prostym przykładzie przychód, koszty, dochód i zysk;
- 3) wskazuje główne elementy działań marketingowych (produkt, cena, miejsce, promocja) i wyjaśnia na przykładach ich znaczenie dla przedsiębiorstwa i konsumentów;
- 4) przedstawia główne prawa i obowiązki pracownika; wyjaśnia, czemu służą ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.

31. Wybór szkoły i zawodu. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje szkoły w systemie edukacji oraz strukturę polskiego systemu edukacyjnego;
- 2) charakteryzuje klasę szkolną, pozalekcyjne koło zainteresowań, życie szkolnej społeczności; rozumie, że współtworzy samorząd uczniowski i przedstawia formy jego działania; bierze udział w wyborach organów samorządu szkolnego;
- 3) wymienia prawa i obowiązki ucznia i nauczyciela; rozpoznaje przypadki naruszania praw uczniów oraz pracowników szkoły; przedstawia sposoby dochodzenia swoich praw przez uczniów;
- 4) planuje dalszą edukację, uwzględniając własne zainteresowania, zdolności i umiejętności oraz rady innych osób i sytuację na rynku pracy;

- 5) wyszukuje informacje o możliwościach zatrudnienia na lokalnym, regionalnym i krajowym rynku pracy (urzędy pracy, ogłoszenia, Internet); sporządza życiorys i list motywacyjny;
- 6) wskazuje główne przyczyny bezrobocia w swojej miejscowości, regionie i Polsce; ocenia jego skutki.

32. Etyka w życiu gospodarczym. Uczeń:

- 1) przedstawia zasady etyczne, którymi powinni się kierować pracownicy i pracodawcy; wyjaśnia, na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu;
- 2) podaje przykłady zjawisk z szarej strefy w gospodarce i poddaje je ocenie;
- 3) wyjaśnia mechanizm korupcji i ocenia skutki tego zjawiska dla gospodarki.

33. Nietłumienie wobec prawa. Uczeń:

- 1) rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną,
- 2) wobec siebie i innych; wie, jakie osoby i instytucje należy powiadomić w takich sytuacjach;
- 3) przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów Internetu; rozpoznaje przemoc w cyberprzestrzeni i wie, jak na nią reagować;
- 4) wyjaśnia, na jakich zasadach nietłumienie odpowiada za popełnienie wykroczeń i przestępstw;
- 5) przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami.

IV. WYKAZ LITERATURY DLA UCZNIA I INNYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI

Akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.
wersja elektroniczna: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>);
2. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy
wersja elektroniczna: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20110210112>);
3. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka
wersja elektroniczna:
http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf)
4. Kodeks etyki Pracowników Urzędu miasta stołecznego Warszawy
wersja elektroniczna:
http://www.um.warszawa.pl/sites/default/files/11013Kodeks%20Etyki_0.pdf)
5. Konwencja o Prawach Dziecka
wersja elektroniczna:
https://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf)

Literatura:

1. Podręczniki dopuszczone do użytku szkolnego przez MEN oraz ogólnodostępne zeszyty ćwiczeń i inne materiały dydaktyczne funkcjonujące na rynku edukacyjnym;

2. Nasiłowski Mieczysław, Podstawy przedsiębiorczości, Podręcznik dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wydawnictwo Key Text, Warszawa - najnowsze wydanie; wersja PDF (<http://www.publio.pl/podstawy-przedsiębiorczosci-mieczyslaw-nasilowski,p132035.html>) ; wydanie elektroniczne Ebook 2014;
3. Skrzydło W., *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.* Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa, VII wydanie 2014 r.;
4. Pod red. Wojtaszczyk Konstanty Adam, Jakubowski Wojciech, *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, wydanie IV, 2007 r. (obowiązkowe rozdziały: VII, IX, XVIII, XXI, LVIII, LIX, LX, LXI);
5. Pod red. Wronkowska S., Zmierczak M., *Kompedium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa (najnowsze wydanie),
6. *Kodeks etyki Pracowników Urzędu miasta stołecznego Warszawy* (http://www.um.warszawa.pl/sites/default/files/11013Kodeks%20Etyki_0.pdf);
7. Kowalski T., Kodeks etyczny a kształtowanie zasad etycznych w administracji (<http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/34609/009.pdf>);
8. Artykuł: Grabarczyk G., "Odpowiedzialność karna nieletnich w polskim prawie karnym"
http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Studia_z_zakresu_nauk_prawnoustrojowych_Miscellanea/Studia_z_zakresu_nauk_prawnoustrojowych_Miscellanea-r2008-t1/Studia_z_zakresu_nauk_prawnoustrojowych_Miscellanea-r2008-t1-s79-86/Studia_z_zakresu_nauk_prawnoustrojowych_Miscellanea-r2008-t1-s79-86.pdf)

Strony internetowe:

1. <http://www.sejm.gov.pl/>
2. <https://www.senat.gov.pl>
3. <http://www.prezydent.pl>
4. <https://www.premier.gov.pl>
5. <http://pkw.gov.pl/>
6. <http://www.sn.pl>
7. <http://trybunal.gov.pl>
8. <http://trybunalstanu.pl>
9. <http://www.nsa.gov.pl>
10. <https://www.nik.gov.pl>
11. <https://www.rpo.gov.pl>
12. <http://www.krrit.gov.pl>

V. INFORMACJA DLA UCZNIA DOTYCZĄCA WARUNKÓW KONKURSU

1. Uczestnicy każdego etapu konkursu powinni dysponować przyborami do pisania: długopis czarno lub niebiesko piszący.
2. Uczestnicy nie mogą wносить do sali, w której odbywa się konkurs, żadnych urządzeń telekomunikacyjnych i środków łączności (w tym smartwatch).